

Čítanka I. k Literatuře v kostce pro SŠ

také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz

Další e-knihy v edici:

Literatura v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka II. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka III. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka IV. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Čtenářský deník k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Marie Sochrová

Čítanka I. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Copyright © Fragment, 2011

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

OBSAH

PODSTATA LITERATURY	9
K čemu je literatura?	9
SLOVESNÁ KULTURA PŘED VYNALEZENÍM PÍSMÁ	10
Nejstarší slovesné projevy	10
Mýtus	10
Zaříkadla, zaklínadla	10
Lidová rčení	12
Příslloví, pořekadla	12
Pranostiky	12
Rozpočítadla a říkadla	12
Hádky	12
Slovní hříčky, jazykolamy	12
Dětské hry	12
Ústní lidová slovesnost (folklor)	12
Píseň	12
Ukolébavka	13
Kramářská (jarmareční) píseň	14
Lidová balada	15
Pohádka	16
Pověst	17
Bylina	18
Bajka	19
STAROVĚKÁ LITERATURA	21
Orientální literatura	21
Mezopotámie	21
Epos o Gilgamešovi	21
Egypt	23
Potěšující písně tvé milé, když se vrací z lučiny	23
Achnatonův Hymnus na slunce	23
Egyptská naučení	24
Hebrejská literatura	24
Bible – Starý zákon	24
Kniha Mojžíšova první (Genesis)	24
Uvedení potopy hrozná na všecken svět	25
Kniha přísloví	27
Píseň Šalamounova – Píseň písní	27
Indie	28
Védy – Noc	28
Mahábhárata	28
Čína	29
Kniha písní	29
Lao-c': Kanonická kniha o Cestě Tao a její Síle	29

Obsah

Antická literatura	30
Starověké Řecko	30
Homér: Ílias	30
Homér: Odysseia	31
Sapfó: Modlitba k Afrodité	32
Anakreón: Písně	33
Ezop (Aisópos): Závistivý pes	34
Aischylos: Oresteia	34
Sofoklés: Antigona	36
Eurípídés: Médea	37
Starověký Řím	38
Titus Maccius Plautus: Komédie o hrnci	38
Marcus Tullius Cicero: Rozmluvy	39
Gaius Valerius Catullus: Básně	39
Publius Vergilius Maro: Aeneis	40
Publius Vergilius Maro: Zpěvy rolnické – Georgica	41
Publius Ovidius Naso: Umění milovat – Ars amatoria	41
Publius Ovidius Naso: Proměny – Metamorphoses	42
Marcus Valerius Martialis: Epigramy	43
STŘEDOVĚKÁ LITERATURA	44
Orientální literatura	44
Indie	44
Kálidása: Oblak poslem lásky	44
Persie	45
Iljás bin Júsuf Nízámí: Sedm obrazů	45
Sa´dí: Růžová zahrada	46
Arábie	46
Tisíc a jedna noc	46
Čína	47
Li Po: Věčná písmena	47
Tu Fu: Vítěz se pseem a černou korouhví	48
Tu Fu: Čtyřverší na Li Po	48
Evropská literatura	48
Náboženská literatura	48
Křesťanská bible – Nový zákon	48
Evangelium sv. Lukáše	48
Evangelium sv. Marka	49
Zjevení sv. Jana	50
Světská literatura	50
Píseň o Rolandovi	50
Raimbautz de Vaqueiras: Paní, srdce ve mně sténá	52
POČÁTKY NAŠEHO PÍSEMNICTVÍ	53
Doba staroslověnská	53
Proglas	53

Život Konstantinův	54
Život Metodějův	54
Hospodine, pomiluj ny	55
První staroslověnská legenda o sv. Václavu	55
<i>Období latinské literatury a pronikání češtiny</i>	56
Kosmas: Kronika česká – Chronica Boëmorum	56
Svatý Václave, vévodo české země	58
<i>Vznik česky psané literatury</i>	58
Alexandreis	58
Dalimilova kronika	60
<i>Literatura doby Karlovy</i>	62
Karel IV.: Vlastní životopis – Vita Caroli	62
Legenga o sv. Prokopu	63
Mastičkář	64
Dřevo se listem odievá	65
Píseň veselé chudiny	65
Podkoní a žák	66
Satiry Hradeckého rukopisu	67
<i>Literatura předhusitská a husitská</i>	69
Matěj z Janova: Pravidla Starého a Nového zákona	69
Tomáš Štítný ze Štítného: Knížky šestery o obecných věcech křesťanských	69
Jan Hus: Výklad Viery, Desatera a Páteře)	70
Jan Hus: Knížky o svatokupectví	70
Jan Hus: Betlémská kázání	71
Jan Hus: O čistotě českého jazyka	72
Petr z Mladoňovic: Pašije Mistra Jana Husi	73
Žižkův vojenský řád	74
Jistebnický kancionál	74
Vavřinec z Březové: Píseň o vítězství u Domažlic	75
Budyšínský rukopis	76
Petr Chelčický: O trojiem lidu	77
Petr Chelčický: Sieť viery pravé	77
RENEŠANCE A HUMANISMUS	78
Itálie	78
Dante Alighieri: Božská komedie	78
Giovanni Boccaccio: Dekameron	80
Francesco Petrarca: Sonety Lauře	82
Francie	83
François Villon: Balada	83
François Villon: Závět – Velký testament	83
François Villon: Balada závěrečná	84
François Rabelais: Gargantua a Pantagruel	85
Michel de Montaigne: Eseje	86

Obsah

Španělsko	87
Lope de Vega: Fuente Ovejuna – Ovčí pramen	87
Miguel de Cervantes y Saavedra: Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha	88
Anglie	90
Geoffrey Chaucer: Canterburské povídky	90
William Shakespeare: Romeo a Julie	90
William Shakespeare: Hamlet	92
Markéta Procházková: Romeo a Julie	93
Jan Werich: Dopis Shakespearovi	93
William Shakespeare: Sonety	94
Humanismus v Čechách	95
Viktorin Kornel ze Všehrd: Jan Zlatoústý, Knihy o napravení padlého – Předmluva k překladu	95
Jan Blahoslav: Filipika proti misosmusům	96
Bible kralická	96
BAROKO	97
Itálie	97
Torquato Tasso: Osvobozený Jeruzalém	97
Španělsko	99
Calderón de la Barca: Život je sen	99
Anglie	99
John Milton: Ztracený ráj	99
Německo	100
Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen: Dobrodružný Simplicius Simplicissimus	100
Andreas Gryphius: Výhost světu	101
Česká pobělohorská literatura	102
<i>Literatura emigrantů</i>	102
Jan Amos Komenský: Labyrint světa a ráj srdce	102
Jan Amos Komenský: Velká didaktika – Didactica magna	103
Jan Amos Komenský: Kšaft umírající matky, jednoty bratrské	104
Jan Amos Komenský: Svět v obrazech – Orbis sensualium pictus	105
<i>Domácí, oficiální literatura</i>	106
Fridrich (Bedřich) Bridel: Co Bůh? Člověk?	106
Adam Michna z Otradovic: Chtíc, aby spal	106
Bohuslav Balbín: Rozprava na obranu jazyka slovanského zvláště pak českého	107
<i>Lidová a pololidová slovesnost</i>	107
Nová píseň o udatnosti Laudonově k dobytí Bělehradu	107
Václav František Kocmánek: Interludium kratochvilné o selském hňupu chtějícím žákem býti	108
Václav František Kocmánek: Lamentatio rusticana	109

KLASICISMUS, OSVÍCENSTVÍ, PREROMANTISMUS	110
Francie	110
Pierre Corneille: Cid	110
Molière: Tartuffe neboli Podvodník	111
Molière: Lakomec	113
Jean de La Fontaine: O přednosti vědění	113
Denis Diderot: Jeptiška	114
Jean Jacques Rousseau: Emil čili O výchově	115
Anglie	116
Jonathan Swift: Gulliverovy cesty	116
Německo	117
Johann Gottfried Herder: Myšlenky k filozofii dějin lidstva	117
Johann Wolfgang Goethe: Růžička	118
Johann Wolfgang Goethe: Král duchů	118
Johann Wolfgang Goethe: Faust	119
Friedrich Schiller: Loupežníci	120
NAŠE NÁRODNÍ OBROZENÍ	121
I. Obranná fáze	121
Josef Dobrovský: Předběžná odpověď na útoky pana V. S. v archivu v č. 64 z 28. května 1824 (O Libušíně soudu)	121
Josef Dobrovský: O původu jména Čech, Čechové	122
Antonín Jaroslav Puchmajer: Sebrání básní a zpěvů Óda na Jana Žižku z Trocnova	122
Na jazyk český	123
II. Ofenzivní fáze	124
Josef Jungmann: O jazyku českém – rozmlouvání první	124
Josef Jungmann: Slovesnost	125
František Palacký: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě	126
Jan Kollár: Slávy dcera	127
František Ladislav Čelakovský: Ohlas písní ruských	130
František Ladislav Čelakovský: Ohlas písní českých	132
<i>Rukopisné padělky</i>	135
Rukopis královédvorský	135
Rukopis zelenohorský	136

Úvod

Úvod

Znalost literatury je dána především čtenářským zážitkem, který nemůže žádná učebnice nahradit. Těžiště školní literární výchovy je tedy vždy v četbě literárních textů, ukázek i celých děl, v uvědomění si jejich podstaty a uměleckých hodnot.

V Čítance I. jsou vybrány texty z české a světové literatury v rozsahu osnov pro I. ročník všech středních škol a příslušný ročník víceletého gymnázia. Mají být inspirujícím podnětem, umožnit orientaci v literatuře, představu o jednotlivých spisovatelích a znacích kulturních epoch. Jsou řazeny v chronologickém sledu od nejstarší literatury až po literaturu ofenzivní fáze národního obrození, a to v návaznosti na učebnici *Literatura v kostce*. Ke každé ukázce je připojena základní informace o díle, starší texty jsou opatřeny nejdůležitějšími vysvětlivkami, za ukázkami jsou návodné otázky k zamyšlení, k práci s textem, k jeho interpretaci.

Odpovědi na rozborové či shrnující otázky najdete v publikaci **Literatura v kostce**, případně **Čtenářský deník k Literatuře v kostce**, **Český jazyk v kostce** nebo **Kompletní přehled české a světové literatury**.

Přehledné grafické zpracování pomáhá ke snadné orientaci a zapamatování učiva.

Učebnice obsahuje doporučené otázky k práci s vybranými texty z české a světové literatury.

The screenshot shows a digital textbook page with several sections. Labels with lines pointing to specific parts are as follows:

- jméno autora**: points to the author's name at the top left.
- hlavní kapitola**: points to the main chapter title at the top center.
- ukázka z díla**: points to a text excerpt in the middle left.
- název díla**: points to the title of the work in the middle right.
- kontrolní otázky**: points to a list of questions on the right side.
- ukázky téhož žánru**: points to a list of text excerpts at the bottom left.
- poznámka, vysvětlivka, odkaz, atd.**: points to a note or explanation box at the bottom center.
- podkapitola**: points to a sub-chapter title at the bottom right.
- hlavní kapitola**: points to another main chapter title at the bottom right.

vysvětlivka

odkaz

zapamatuj si

přečti si

zajímavost

pikantnost

Podstata literatury

K čemu je literatura? (1985)

Obyčejný čtenář vám na tuhle otázku může odpovědět bez rozpaků: „No přece ke čtení!“ A do toho „čtení“ se vejde všechno: zábava, poznání, radost duše, prostředek uspávací, prostředek k vyvolání vzrušujícího napětí, odstranění pocitu nudy i navození pocitu sladkého nicnedělání, senzační odhalení zajímavosti i zklidnění vychutnávaným, třeba i opakovaným estetickým zážitkem. Zkrátka všechno!

O magii slova vědí dost kouzelníci primitivních kmenů a kněží různých náboženství. Na čem jiném spočívá působivost modliteb než na magii slova?

František Buriánek

Poezie nás učí, jak žít, abychom ze života neztratili ani drobeček, rozmnožuje v nás život, dává kolem nás vzkvétat všemu, co by bez ní pro naše oči nikdy nenasadilo květ.

František Hrubín

Otázky

- Zamyslete se nad tím, jaké poslání má literatura. Uvedte konkrétní příklady.
- Jak na nás umění (v širším slova smyslu, nejen literatura) působí, čím nás oslovuje?

odkaz

Viz Literatura v kostce,
Základy teorie literatury

zajímavost

Srovnejte působnost umění a vědy, vystihněte rozdíly. Zamyslete se zároveň nad výrokem Jana Wericha: „Kdyby se nebyl narodil Newton, zákon gravitace by byl býval dříve nebo později objeven někým jiným; kdyby se ale nebyl narodil Shakespeare, Hamleta bychom dnes určitě neměli.“

Rytmem nazýváme

systematické uspořádání zvukových prvků, které se projevuje jako opakování. Při prožívání básnického rytmu vzniká *metrický impuls*, tj. opakování rytmotvorného prvku je do té míry systematické a přehledné, že je intenzivně pociťujeme a po přečtení několika celků (tj. veršů) očekáváme, že budou následovat celky ustrojené podobně.

Josef Hrabák, *Úvod do studia literatury*
SPN 1977, s. 50

V rozvrstveném, byť cenzurou a politickou perzekucí svíraném literárním životě po roce 1848 vyrostly podivuhodné literární talenty. Názvem svého almanachu – Máj – se v roce 1858 přihlásily k odkazu K. H. Máchy. K nejagilnějším patřil Jan Neruda, Vítězslav Hálek a Josef Barák; ti k spoluúčasti na almanachu získali z vrstevníků Adolfa Heyduka, Rudolfa Mayera, Karolínu Světlou a její sestru Sofii Podlipskou. Ze starších žijících spisovatelů pozvali Karla Sabinu, Boženu Němcovou a Karla Jaromíra Erbena.

Kol. autorů, *Česká literatura od počátků k dnešku*
Naklad. Lidové noviny 1998, s. 262

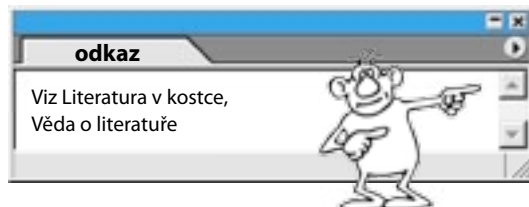
Slovesná kultura před vynalezením písma

Vrchlickým vtrhuje do české poezie cosi jásavého, skutečnostného, smyslně teplého a plného, plastického a trojrozměrného. Jeho poezie chce být poezií moderního člověka, který nejen šlape tuto zemi, ale miluje ji, spásá ji a nalézá v ní smysl svého bytí; jehož říše je z tohoto světa; který vzdoruje bohům i sudbě a chce si sám ukouti svůj osud...

F. X. Šalda, *Dílo Jaroslava Vrchlického*
Kritické projevy (1923)

Otázky

- Tyto tři texty představují tři základní disciplíny vědy o literatuře. Pokuste se je pojmenovat a vyjádřit, co je předmětem jejich studia, čím se zabývají.

Slovesná kultura před vynalezením písma

NEJSTARŠÍ SLOVESNÉ PROJEVY – zpravidla součást magických obřadů; vhodný přednes dodával jednotvárným pohybům pravidelný rytmus

Zaříkadla, zaklínadla

Ven všechny nemoci,
troje, devatery,
po zemi se plazte,
na moře se berte,
z toho těla putujte,
tomu tělu pokoj dejte
a nikdy se nevracejte!

Proti bradavicím

Hrana zvoní, nevím komu,
bradavice, jděte z domu!
Až tam toho pochovají,
ať vás taky zakopají.

*Říkej třikrát, předtím vezmi
kousek syrového hovězího masa,
tím ty bradavice stírej; pak maso
zakopej pod okap, a nežli shnije,
bradavice se ztratí.*

Mýtus

Jak Tajin přišel na pomoc lidem

Za dávných časů žila zlá žena jménem Taita a ta škodila lidem. Byla nadmíru mocná a celý Lasvaich jí byl poddán.

Lidé v Lasvaichu už dávno neměli vodu a velice strádali žízní. Ale ta zlá žena zakryla kůžemi všechny prameny a rybníky, všechna jezera a mokřiny a nikomu nedovolila nabrat si vody. Mnoho lidí přicházelo tam, kde žila Taita, protože jinde na ostrově vůbec nebylo vody.

Ale nikdo si nemohl vody nabrat, protože Taita ji bedlivě střežila. Kdo se odvážil přiblížit, toho zabila velkým, velikánským nožem z bílého, běloučkého kamene. Ba zakazovala dokonce lidem lovit na moři ryby a ptáky a sbírat na břehu měkkýše.

Dlouhý čas žili lidé bez vody a jídla a už se slabostí sotva drželi na nohou a děti jim umíraly. I sešli se nakonec starci, aby se poradili, co dělat. Byl mezi nimi výr Kauch, moudrý, velmi vážený stařec. A ten měl vnuka, silného a chytrého mládence. Kauch si na něho vzpomněl. Rozhodl se, že ho zavolá, a řekl starcům:

„Musíme zabít tu ženu. Co s námi jinak bude? Jestli ji nezabijeme, sami zahyneme. Nemáme vodu a jíst také nemáme co!“ Slyšeli ho ostatní starci a ve všem s ním souhlasili.

Kauch poslal mladíka ke kolibříku Tajinovi, svému vnuku, a přikázal, aby mu řekl: „Přiď k nám, co nejdřív můžeš!“ Čaura, černý drozd, vydal se hned na cestu. Šel jenom v noci, aby ho neviděla zlá Taita.

Přišel mladík k Tajinovi a řekl mu:

„Kauch mně přikázal, abych ti vyřídil, že máš přijít, co nejdřív můžeš.“

Tajin se hned přichystal na cestu a oba vykročili spolu. Když došli, lidé Tajina ukryli, aby ho nespatřila ta zlá žena.

Tak strávil také bezesnou noc v chýši svého děda Kaucha.

Ráno řekl stařec vnukovi: „Všichni zde zahyneme žízni. Musíš nám pomoci!“

Tajin vstal a vyšel z chýše. Viděl, jak se lidé trápí hladem a žízni.

Když uviděli Tajina, velice se zaradovali a tiše šeptali: „Tajin, Tajin přišel!“

Přiblížili se k němu, aby si ho mohli lépe prohlédnout. Ale dělali to velice opatrně; báli se, aby ho neprozradili.

Kauch řekl Tajinovi: „Půjdeš zabít Taitu sám! Já se na to nemohu dívat, vždyť jsem její příbuzný!“

Tajin hned vyšel z dědovy chýše a vydal se k jezeru Karkajovi. Uradili se, jak zabijí Taitu, a přikradli se k její chýši.

Tajin dovedl obratně zacházet s prakem. Byl velice silný: metal-li kamenem, kámen vždycky trefil do cíle, jen to třesko. Mladenci se připlížili ještě blíž a čekali. Ale zlá žena se neukazovala. Stáli blízko, blizoučko a čekali ... Když žena nakonec vyhlédla z chýše, Tajin po ní mrštil velkým kamenem. Ten dopadl, kam měl: urazil jí hlavu! Krev vytryskla do výše a na všechny strany. A tak zahynula ta ničemná žena.

Hned se všichni sběhli. Chtěli si nabrat vody – vždyť se jim tolik chtělo pít! Ale do každé kaluže, do každé mokřiny a jezera spadla aspoň kapka krve. A takovou vodu se jim nechtělo pít. Ale jak očistit jezero a řeky, jak je zbavit krve?

Všichni se s nadějí dívali na Tajina a čekali od něho pomoc. On nabral znečištěné vody a vyšpláchl ji daleko na sever, tam, kde je dnes konec velkého ostrova. Tam je dodnes voda jako krev.

Kauch to všechno viděl a zavolal na Tajina: „Milý vnuku, na Našašab, kde já žiji, nestříkej znečištěnou vodu!“

Tajin poslechl. A ještě dnes je na tom místě voda čistá a průzračná.

Tajin potom přestal rozstříkovat znečištěnou vodu. Místo toho zvedal kameny a metal je svým prakem na všechny strany. Tam, kde dopadly, země pukala a do trhlin se hned hrnula voda. Tajin nikomu nedovolil, aby mu radil – metal kameny, kam se mu zlíbilo. Ohromný balvan hodil na sever, vznikla široká trhlina a od země se oddělil velký ostrov.

Pak hodil kámen na jih, i tam se vynořil široký průliv; kameny hozené na západ a na východ také oddělily mnoho ostrůvků. Všude, kamkoli hodil kámen, oddělily se ostrovy.

Sidliště Selkmanů se také celé oddělilo od okolní země: vznikl velký ostrov. I řekl moudrý Kauch Tajinovi, svému vnuku: „Už dost! Už přestaň házet kameny, nebo všichni zahyneme!“

Tajin odložil svůj prak: vždyť už měli lidé čistou vodu, a bylo jí pro každého, kolik kdo chtěl!

Tu čistou vodu stříkal Tajin na všechny strany. Kam spadla, tam vytryskly nové prameny, potůčky a říčky. Proto ještě i dnes najdeš vodu všude.

Potom se Tajin napil vody. On vždycky a všude pije vodu první. Vždycky také první jí a pak teprve přijdou na řadu ostatní. Protože Tajin je nejvyšší šaman. Po něm pili ostatní lidé a brali si také od všeho, co nacházeli ve vodě. Velice se radovali a byli se vším spokojeni.

Mýtus Indiánů kmene Ona (Selkmanové) z Ohňové země

vysvětlivka

voda jako krev – solná jezera a močály s tmavou vodou na severu Ohňové země; *Našašab* – jižní pobřeží Ohňové země; *postavy příběhu* – současní lidé a ptáci (totemistické představy pravěkých lidí: předkem každého rodu nebyl člověk, ale zvíře)

Otázky

- Definujte pojem mýtus. Čím se liší od pověsti?
- Co uvedený text vysvětluje?

Slovesná kultura před vynalezením písma

Lidová rčení

Bez peněz do hospody nelez.
 Sype hrách na stěnu.
 Nosí dříví do lesa.

Příslloví, pořekadla

Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.
 Komu se nelení, tomu se zelení.
 Lepší vrabec v hrsti než holub na střeše.

Pranostiky

Svatá Anna – chladna z rána.
 Medardova kápě – čtyřicet dní kape.
 Únor bílý pole sílí.

Rozpočítadla a říkadla

U potoka roste kvítí,
 říkají mu petrklíč.
 Na koho to slovo padne,
 ten musí jít z kola pryč.

Hádky

Panna sedí v kvítí
 celá se jen svítí;
 dáš-li panně polena,
 vyžene ven jelena.
 (Oheň v kamnech)

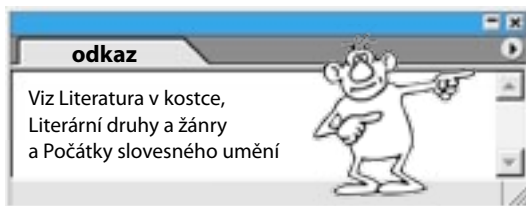
ÚSTNÍ LIDOVÁ SLOVESNOST (FOLKLOR)

Píseň

Milostná

Na zeleném doubku
 dva holoubci hrají,
 lidé jim závidí,
 že se rádi mají.

Lidé, lidé dobří,
 nezávidte toho,
 vždyť je to věc hezká,
 když kdo má rád koho.
 (Z Čech)

Slovní hříčky, jazykolamy

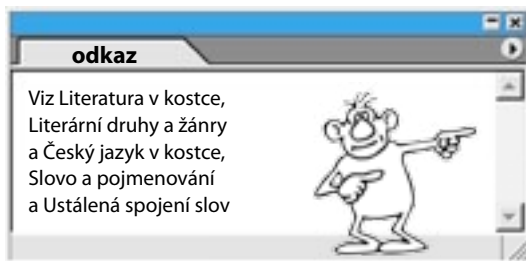
Strč prst skrz krk.
 Petře, nepřepepi pepřem pepřeného vepře.

Dětské hry

Paci, paci, pacičky,
 táta koupil botičky
 a maminka metličku
 na plačtivou holčičku.

Otázky

- Co vyjadřují přísloví, co je jejich základem?
- Čím se liší lidová rčení od přísloví a pořekadel?
- Co vyjadřuje pranostika?
- Jakým způsobem zachycují skutečnost hádky?

Roční období

Přišlo jaro do vsi,
kde jsi, zimo, kde jsi?
Byla zima mezi nama
a včil už je za horama,
hu, hu, hu,
jaro už je tu!

(Z Moravy)

Nedávej se, Bětuško

Nedávej se, Bětuško,
do statku cizího:
tam ti budou vyčítat,
že není nic tvého.

Nedávej se, Bětuško,
do cizího statku:
tam ti budou vyčítat,
že máš chudou matku.

(K. J. Erben, *Prostonárodní
české písně a říkadla*)

A veru to leštíe

A veru to leštíe,
to zelené leštíe,
dajže, bože, dajže,
horným chlapcom šťastie.

Šťastie, bože, šťastie,
zrána i zvečera,
a to takou mierou,
ako on nám merá.

Merá on nám, merá
dukáty z klobúka,
červenú angliu
od buka do buka.

(Ze Slovenska)

Nestaré se, ženo má

Nestaré se, ženo má,
co budeme jísti,
zabijeme komára,
bude masa dosti.

Jednu kýtu upečem,
druhá uvaříme,
nestaré se, ženo má,
že se nenajíme!

(Z Moravy)

Pracovní

Ach, můj Bože, co já zkusím,
celej tejdén za tím plouhem
šlapat musím!

Nevyspím se, nenajím se,
celej tejdén za tím plouhem
uchodím se.

(Z Čech)

Půjdem spolu do Betléma

Půjdem spolu do Betléma
dujdam, dujdam, dujdam dá!
Ježíšku, panáčku!
Já tě budu kolíbatí,
Ježíšku, panáčku!
Já tě budu kolíbat.

Začni Kubo, na ty dudy
dujdam, dujdam, dujdam dá!
Ježíšku, panáčku ...

A ty Janku, na pišťalku:
dudli, tudli, dudli dá!
Ježíšku, panáčku ...

Ukolébavka

Spi, děťátko

Spi, děťátko, kolíbám tě,
neusneš-li, odejdu tě,
postavím tě pod lipama,
s kozáky si půjdu sama.
Nenechávej mě tu, máti!
Kdo mě bude kolíbatí?
Postavím tě na lipičku,
na lipovou halouzečku:
bude vítr povívati,
bude tebe kolíbatí,
spadne dešťík, vykoupe tě,
bude slunce, zahřeje tě;
budou ptáci přilétati,
budou tobě štěbetati.

(Ukrajinská ukolébavka)

Otázky

- Vyjádřete charakteristické znaky lidové písně, kompoziční a rytmické postupy, obraznost.
- Sledujte tematickou různorodost lidové písně.
- Všimněte si textů i z hlediska jazykových a uměleckých prostředků (tropy, figury), typů vět podle modality.
- Co je refrén?
- Která z písní mohla mít své místo ve svatebním obřadu, zpívala se při oddávkách?
- V které písni je narážka na pověst o Jánošíkovi?

vysvětlivka

leštíe – lískové keře;
horny chlapc – zbojník;
anglia – anglické sukno

odkaz

Viz Literatura v kostce,
Literární druhy a žánry

Slovesná kultura před vynalezením písma

Kramářská (jarmareční) píseň

Jistá a pravdivá novina o jednom mládenci mysliveckém, který skrz lásku zbráněnou k své nejmilejší života svého se zbavil: všem mládeňcům a pannám k vejstraze nově na světlo vydaná.
(18. stol.)

Jako: Srdečná láska mne nutí etc.

Poslyšte mne, lidé, málo,
což se vskutku vpravdě stalo,
to v moravské vesnici:
blíž Měřína
jest ves jedna,
to Votín jméno mající.

Bydlíc tam bohatý jeden,
a to Jiřík Zedník jménem,
maje syna jednoho:
ten kunstu jsouc
mysliveckého,
to věku svého mladého.

* * *

Zajistě vpravdě v tom roce,
a to chudobná děvčice,
sloužíc u jeho otce:
on k ní srdce
nakloňoval
a ji velice miloval.

Rodičové chtíc zbrániti
nechtěli mu dovoliti,
aby bohatou sobě
oblíbiti
chtěl, zvoliti,
neboť to tak patří sobě.

* * *

Pro Kristové drahé rány,
nebraňte mne, otče milý,
co jsem sobě oblíbil,
snážně žádám,
k nohám padám,
dovolte mně sobě vzít ji.

Jestliže ty s tou děvečkou
oddati se chceš chudičkou,
života tě i ji zbavím:
neb bohatší,
a to račí,
vyber sobě, já to pravím.

* * *

Dyl sobě živ být nežádám,
když v tom zbráněno s tebou mám;
protož smrt si učiním:
se zastřelím
a rozloučím
s mého otce se vším zbožím.

* * *

Flintu na rameně majíc,
k božím mukám pospichajíc,
to k svému zahubení:
tam sednouce,
se střílice,
to s těma dvouma kulkami.

A protož, vy rodičové,
nemyslete sobě hrubě
bohatým dítky dáti:
láska boží,
všeho zboží,
má v nebesích přebývati.

Otázky

- O čem obvykle kramářské písně vypovídaly, proč byly zvl. v 18. stol. oblíbeny?
- Porovnejte kvalitu jazyka a verše s předcházejícími písněmi.